



ПАВЛЮК
Степан Петрович —
академік НАН України,
директор Інституту
народознавства НАН України

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ЯК ДЕРЖАВНИЙ СТРИЖЕНЬ НАЦІЇ

Високодостойний пане президенте!

Шановні колеги!

Доповідь президента НАН України академіка НАН України А.Г. Загороднього засвідчує унікальну життєздатність академічної спільноти, небувалу одержимість у творчості, святісну віру у свою Державу, на збереженні міцності якої зосереджені всі національні і, значною мірою, наукові ресурси. Адже одна з найвагоміших у державній безпеці місій належить національній свідомості, якою формується і національна ідеологія як державний стрижень — дух незламності нації, що беззастережно доводять події на сучасному історичному фронті боротьби з Московією.

Внутрішній світ людини формується духовно-культурними цінностями, життєвість його зміцнюється глибинним пізнанням традиційності всього спектра буття. Отже, гуманітарні дисципліни, насамперед мовознавчі, літературознавчі, культурологічні, а особливо наука про народні традиції, як пуповиною пов'язують між собою всі покоління українського націогенезу. Звичайно, в цьому контексті важливі й дослідження історичного процесу, правознавчі і філософські знання.

Політична історія сьогодення довела непоправні упущення влади, буквально на всьому відтинку історичної Незалежності, у системі національного виховання, яке мало ґрунтуватися на фундаментальних дослідженнях профільних гуманітарних інститутів НАН України, беручи з них для практичного впровадження автентичні явища з духовно-культурного простору життя українців. Відсутність в Уряді стратегічної програми з розбудови держави, нерозуміння потреби (а може, й небажання) подолати століттями здійснювану московським загарбником деформацію національної атмосфери, викорінити із психіки і буття українців потворні рудименти могли спровокувати нинішню варварську агресію рашистів.

Дуже важливо, що сучасні академічні вчені пройнялися свідомістю і розумінням, що мають справу не з чимось віджилим,

а з реальністю, яка при своїй масштабній історичній глибині і традиції не перестає бути, розвиватися і функціонувати. З живою реальністю, яка і тепер здатна жити загальноукраїнський культурний процес неповторними елементами національної своєрідності і захистити його від втрати своєї ідентичності в сучасному інтеграційному культурному поступі в умовах глобалізації.

На жаль, сьогодні українське суспільство ще тільки мусить усвідомити, що національна культура та мова є його базовими, буттєвими цінностями. Адже поки що вони не стали його внутрішньою потребою, українське суспільство ще слід виховувати в цьому напрямі, і виховувати на високих культурних зразках.

Установи Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, незважаючи на недофінансування Урядом України академічної сфери в цілому, напрацювали чимало безпечної продукції, запропонованої для національного відродження. Дирекції інститутів самотужки відчайдушно розшукували кошти, щоб максимально поширити у суспільстві наукові напрацювання. Мало підтримувалися найнеобхідніші мовні проєкти, які становлять стратегічну складову безпеки держави. Така сама ситуація і з літературознавчою, етнологічною, мистецтвознавчою тематиками. Тепер Бюро Відділення опрацьовує програму мовно-культурного розвитку України. І все ж ентузіазм вчених проявився на рівні героїзму. Тільки в Інституті народознавства значним тиражем випущено понад 600 книжкових видань — монографії, шкільні підручники, посібники, мистецькі альбоми, збірники праць, польові експедиційні матеріали тощо.

Сьогодні особливо актуальна наукова і політична проблема походження українського народу. Уже впродовж десятих років етнологічними, фольклорними, мистецтвознавчими даними достатньо аргументовано підтверджено історико-археологічні висновки про ранньосередньовічне автохтонне заселення українцями сьогоденних етнічних земель.

Колективна двотомна праця «Етногенез та етнічна історія населення Українських Кар-

пат», а також монографія С. Павлюка «Етногенеза українців: спроба теоретичної конструкції» та інші праці дали вичерпне спростування псевдонаукових теорій про волоське чи польське заселення гірського масиву Карпат. Цю тему підсилила серія монографій про традиційну культуру етнографічних груп українців: «Бойківщина», «Гуцульщина», «Лемківщина».

У цьому ж науково-теоретичному руслі працювала Міжнародна Карпатсько-Балканська комісія, яка, на жаль, припинила діяльність через брак коштів з українського боку.

Доцільно нагадати, що вчені Інституту народознавства НАН України спромоглися підготувати фундаментальну, першу в дослідницькій практиці України, тритомну монографію «Церковне мистецтво України». Кожен із томів містить понад тисячу сторінок, видання видрукувано у подарунковому стилі, у кольорі за спонсорські кошти видавництва «Фоліо».

Мистецтвознавці Інституту народознавства НАН України, очолювані унікальним ученим, лауреатом Національної премії імені Тараса Шевченка Володимиром Овсійчуком, зуміли очистити історію української художньої культури від російсько-радянського забруднення, ідеологічного наративу про спорідненість, навіть спільність розвитку українського і російського малярства, показавши своєрідність національного стилю і художнього бачення. Серія мистецтвознавчих видань ґрунтовно утвердила місце української художньої культури у світовій культурі. Особливо вагомим здобутком стала праця професора В. Овсійчука про європейську велич Шевченка-художника «Малярство Шевченка у контексті європейської художньої культури».

Дев'ять років ентузіазму вчених Інституту народознавства та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського, а також Інституту української мови задля порятунку предковичної спадщини українців Полісся після чорнобильського страхоття вилилися у публікацію десятків збірників матеріалів польових експедицій та аналітичних розробок. Під час польових досліджень було обстежено кілька сотень сіл, яких зараз

уже не існує на мапі України. Допомога була тільки від Міністра України у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС Г.О. Готовчиця, який був вражений ентузіазмом і відповідальністю вчених у їхній боротьбі за історію і культуру нашого народу. Після належної дезактивації десятки тисяч пам'яток матеріальної культури поповнили фонди та виставкові експозиції Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України та музеїв у Києві.

Вчені інституту займаються збереженням національної словесної культури, охоплюючи своєю увагою фольклор навіть із далекого Зеленого Клину. Видано фольклорні пісенні збірники, унікальну, першу в країні «Українську фольклористичну енциклопедію».

З особливим завзяттям і великим душевним хвилюванням відомий учений-фольклорист В. Сокіл зумів зібрати і зберегти для світу передану в розповідях, написану сльозами і зболілим серцем правду від людей, які зазнали жахиття голодоморів 1921—1923 і 1932—1933 рр. Учений опублікував кілька наукових розвідок, зокрема «Народна проза про голодомори в Україні ХХ ст.».

Довелося припинити (знову через брак коштів) великі фундаментальні теми з міжетнічних етнокультурних зв'язків, які виконувалися разом з університетами та інститутами Словаччини, Польщі, Хорватії.

Але хіба така наукова праця не зміцнює безпеку Держави?!

Особливу роль у патріотичному вихованні українців відіграє організована в сучасному,

модерному стилі експозиція народних пам'яток Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, яку щороку відвідує щонайменше 50—70 тис. екскурсантів. Площа експозиції становить 5 тис. м², і її потрібно доглядати, освітлювати, обігрівати. Однак упродовж останніх 30 років ніякого фінансування від Академії на обслуговування понад 100 тис. пам'яток музею не було передбачено. Тим часом тільки на оплату комунальних послуг нам необхідно понад 3 млн грн. Усім цим змушена опікуватися дирекція, вдаючись, зокрема, до скорочення зарплат наукових працівників. Колись Борис Євгенович Патон виділив окремим рядком 116 тис. грн для музею, але вони десь «загубилися».

Це я для прикладу навів дані стосовно лише одного інституту, а загалом така ситуація скрізь у реальній прикладній справі формування національної ідеології. І попри все це академічні інститути гуманітарного профілю мають яскраві результати, важливі для захисту і безпеки держави.

Тому намагання влади схилити Академію на шлях здійснення реформ у радянському стилі, тобто через суцільне скорочення чи, як це зараз прийнято називати, оптимізацію, є нерациональним для нашого суспільства. Реформування НАН України має полягати в модернізації та модифікації технологічного процесу науки, а для цього потрібні кошти, щоб вчені могли активніше контактувати зі світовими науковими центрами як з природничих, так і з гуманітарних наук.

Дякую за увагу!